

e-lankos.lt/byh9

11. POLITINĖS SĄMONĖS LŪŽIS: PRANCŪZIJOS REVOLIUCIJA

Temos reikšmingumas

- Neretai sakoma, kad Prancūzijos revoliucija Europos istorijoje pradėjo naują epochą. Iš tiesų, nemažai politinių ir visuomeninių reiškinių bei idėjų buvo pradėtos vykdyti kaip tik tuo metu.
- Vėliau Europoje kilusios revoliucijos buvo lyginamos su Prancūzijos revoliucija. Ši revoliucija tapo žodžio „revoliucija“ sinonimu. Jos pradžioje paskelbtas laisvės, lygybės ir brolybės siekis tapo daugelio ateities revoliucijų įkvėpimo šaltiniu.
- Prancūzijos revoliucija – tai įvykis ir vyksmas, kuris parodo, kokia reikšminga tautos savimonei yra istorija. Prancūzams ši revoliucija yra svarbiausias jų istorijos tarpsnis. Neretai svarstoma, kad šiais laikais Prancūzijoje vykstantys protestai ir streikai neatsiejami nuo XVIII a. pabaigoje kilusios revoliucijos.

Ką pakeitė ir pradėjo Prancūzijos revoliucija?

XVIII a. Europa tebebuvo monarchinė. Kai kuriose šalyse monarcho galias ribojo stiprus parlamentas. Tačiau daugumoje Europos valstybių monarchai, remdamiesi centrinės valdžios pareigūnais, savo rankose buvo sutelkę visą tikrą valdžią. Du išraiškingiausius tokių Ankstyvųjų naujųjų laikų valstybių – Anglijos ir Prancūzijos – pavyzdžius jau aptarėme. XVIII a. Anglija toliau rutuliojosi kaip konstitucinė monarchija, kurios politinėje tvarkoje, priimant sprendimus, svarbiausią vaidmenį atliko parlamentas. O XVIII a. Prancūzijoje vyravo absoliutizmas, Generaliniai luomai paskutinį kartą buvo sušaukti

tik XVII a. pradžioje. Per šimtmečius plėtota ir įtvirtinta politinė ir visuomeninė tvarka iš esmės buvo pradėta keisti tik XVIII a. pabaigoje. Tai buvo audringas ir permainingas laikas. Pokyčių banga nusirito ne tik per Prancūziją. Įvykiai davė pradžią vėlesniems politinių santvarkų pokyčiams Europoje ir kituose žemynuose. Apie politinius pokyčius Europos valstybėse kalbėsime kitoje temoje. O šioje pabandykime atsakyti į klausimą, kas ir kodėl vyko XVIII a. pabaigos Prancūzijoje. Kaip keitėsi Prancūzijos politinė santvarka? Su kokiais sunkumais susidūrė naujos politinės institucijos?

Prancūzijos revoliucija

Nuo XVIII a. vidurio Prancūzijos rašytojai ir intelektualai vis atviriau kritikavo Prancūzijos politinę santvarką. Jie nesutiko su įsitvirtinusia absoliučia niekam neatskaitingo karaliaus valdžia. Buvo svarstoma, kad monarchas neturi teisės būti aukščiau įstatymo, ir plėtojama mintis, kad politinė santvarka, kai karalius savo rankose turi sukaupęs beveik visą valdžią, yra ydinga. Prancūzijos absoliutinė monarchija, kurioje privilegijuota tik visuomenės mažuma, kilmingieji ir dvasininkija, buvo laikoma neteisinga ir kenkiančia visuomenės gerovei. O visuomenės daugumą sudarantis trečiasis luomas (pranc. *le tiers état*) – taip buvo vadinama visuomenės dalis, kurią sudarė valstiečiai, amatininkai, miestiečiai, – neturėjo jokių privilegijų. Ši itin marga

didžioji visuomenės dalis mokėjo mokesčius ir duokles, tačiau neturėjo jokių politinių teisių ir buvo visiškai atribota nuo bet kokių sprendimų. Jų pečius slėgė didėję mokesčiai, būtini karaliui, jo dvarui, privilegijuotai kilmingųjų mažumai bei reguliariajai kariuomenei išlaikyti ir nesibaigiantiems Prancūzijos karams tęsti. Intelektualų išvada buvo paprasta: kad padėtis pasikeistų, reikia reformuoti šalies politinę santvarką (A šaltinis).

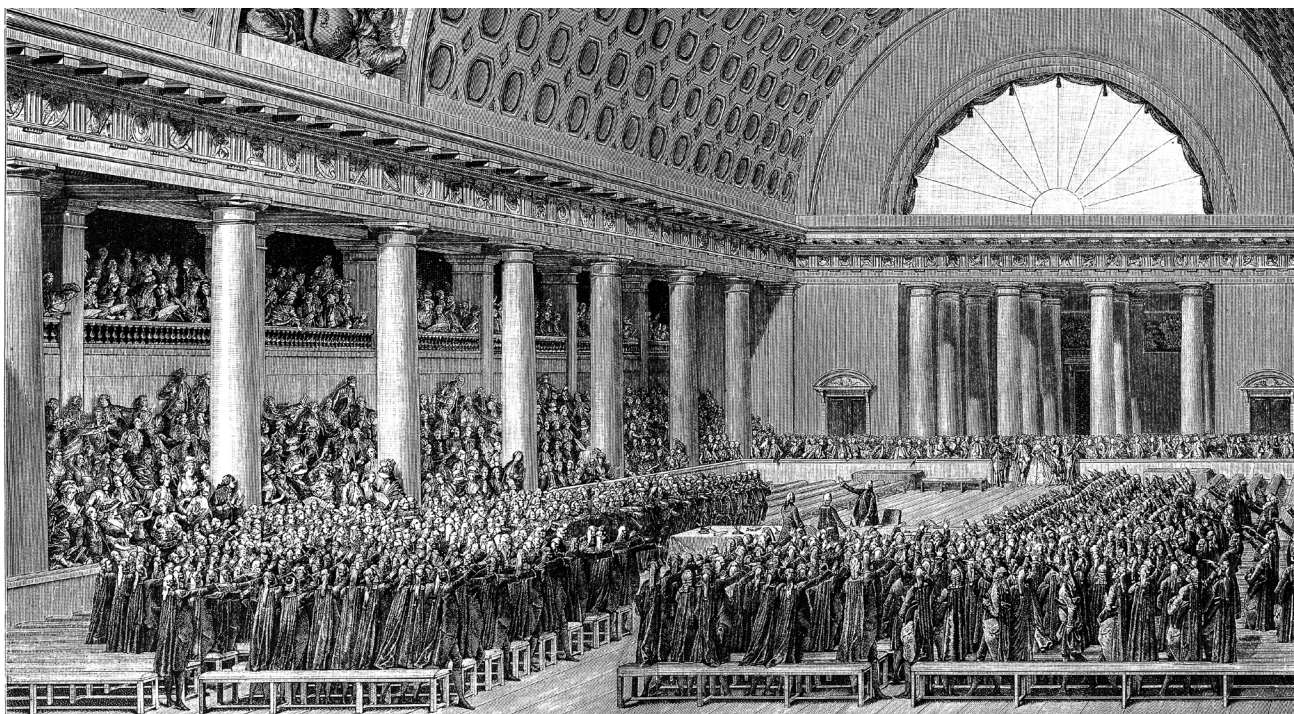
Šie intelektualų svarstymai, kritika ir nepasitenkinimas radosi visuomenėje dešimtmečius bresiant ir didėjant įtampai. Dar labiau ši įtampa padidėjo XVIII a. pabaigoje padažnėjus prastiems orams (sausra pavasariais). Dėl menko derliaus augo

grūdų kainos. Prancūzijos monarchijos išlaidos dėl karų su Jungtinėmis Amerikos Valstijomis buvo milžiniškos. Siekdamas įveikti kilusius sunkumus, 1789 m. Prancūzijos karalius **Liudvikas XVI** (1754–1793) nusprendė padidinti mokesčius, todėl po daugiau nei pusantro amžiaus buvo priverstas sušaukti Generalinius luomus (11.1 pav.). Juos sudarė dvasininkijos, aristokratijos ir trečiojo luomo atstovai. Tačiau viskas vyko kitaip, nei tikėjosi ir siekė karalius. Trečiojo luomo atstovai išsikovojo, kad balsuojant būtų skaičiuojami visų Generalinių luomų sudarančių narių balsai. Taip trečiasis luomas įgijo politinę reikšmę ir balsų persvarą, nes jo narių skaičius buvo didesnis nei dvasininkų ir kilmingųjų kartu sudėjus (11.2 pav.). Nors karalius, dvasininkai ir kilmingieji priešinosi, trečiojo luomo atstovai reikalavo reformų ir pasiekė, kad Generaliniai luomai būtų paskelbti Nacionaliniu konstituciniu susirinkimu – Steigiamuoju susirinkimu. Tai reiškė, kad ši institucija atstovauja visai prancūzų tautai ir įgyja galią priimti įstatymus. Šis Generalinių luomų sušaukimas davė pradžią reiškiniui, kuris vėliau bus pavadintas **Prancūzijos revoliucija** (1789–1799) – permainingu laikotarpiu, kai iš esmės keitėsi Prancūzijos politinė santvarka. Nors aptariame politinės santvarkos pokyčius, verta prisiminti pirmųjų revoliucijos mėnesių įvykį, su kuriuo dažnai tapatinama Prancūzijos revoliucija. O būtent – Bastilijos šturmą, kuris įvyko tų pačių metų liepą, praėjus vos mėnesiui nuo Generalinių luomų sušaukimo (11.3 pav.). Staigiai pabrango duona, tad paryžiečiai, nesulaukę palankių karaliaus sprendimų, apsiginklavo ir patraukė link Bastilijos – senosios tvirtovės, kuri buvo tapusi kalėjimu ir neribotos

11.1 pav. Liudviko XVI portretas, dail. Žozefas Žifredas Diuplesi (Joseph-Siffred Duplessis), 1777 m.

absoliutinės monarchijos galios bei žmonių beteisiškumo išraiška. Tai buvo ne išrinktų ir į Generalinius luomus pasiųstų atstovų politinė veikla, bet visuomenės, paryžiečių tiesioginis politinis veiksmas.

11.2 pav. 1789 m. sušaukti Generaliniai luomai pasiskelbė Nacionaliniu konstituciniu susirinkimu. Jis pradėjo pirmąsias reformas ir priėmė esminius sprendimus, kurie pakeitė visą ligtinę Prancūzijos visuomeninę ir politinę tvarką, graviūra, XVIII a. pab.

I skyrius

II skyrius

III skyrius

11.3 pav. Pirmomis Bastilijos šturmo dienomis, dail. Hiuberas Roberas (Hubert Robert), 1789 m.

Liudvikas XVI norėjo sutrukdyti bręstančioms reformoms ir pradėjo telkti kariuomenę. Todėl Nacionalinis konstitucinis susirinkimas, kaip steigiamoji institucija, stengėsi kiek įmanymai greičiau įvykdyti visuomenines ir politines reformas. 1789 m. rugpjūčio mėnesį jis paskelbė Žmogaus ir piliečio teisių deklaraciją – dokumentą, kuris griovė šimtmečius gyvavusią feodalinę tvarką, naikino privilegijomis grįstus visuomenės santykius ir tvirtino visų žmonių lygybę prieš įstatymą (11.4 pav.) (B šaltinis). Monarchas ir aristokratija prarado pirmąją visuomenėje. Deklaracija tapo visų būsimų reformų pagrindu ir sudėtinė 1791 m. priimtose pirmosios Prancūzijos konstitucijos dalimi. Pirmąją Prancūzijos konstituciją parengė ir patvirtino Nacionalinis konstitucinis susirinkimas. **Konstitucija** iš pagrindų pakeitė politinę santvarką: Prancūzija, nors ir trumpam, tapo

konstitucine monarchija. Svarbiausi naujoje konstitucijoje tapo du dalykai: pirmas, buvo pripažinta, kad aukščiausia valdžia (suverenitetas) priklauso tautai, ir antras, buvo įtvirtintas valdžios padalijimas. Ši itin svarbi XVIII a. viduryje apibrėžta samprata vėliau taps demokratinės santvarkos sinonimu. Anot jos, valstybėje valdžia negali būti sutelkta vienos rankose, ją reikia padalyti sukuriant lygiavertes ir tarpusavyje nepriklausomas valdžias: įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę (C šaltinis). Priėmus konstituciją, Nacionalinis konstitucinis susirinkimas baigė savo darbą. Šiandien galime sakyti, kad pirmasis Prancūzijos revoliucijos tarpsnis buvo gana ramus. Tačiau skirtingų politinių grupių, karaliaus šalininkų ir revoliucionierių nesutarimai smarkėjo. Kuria kryptimi pasuko vėlesni įvykiai? Kodėl nauja politinė santvarka nebuvo tvirta?

11.4 pav. Trečiuoju luomu Prancūzijoje buvo vadinama dauguma žmonių, kurie nepriklausė dvasininkijai ir aristokratijai. Trečiasis luomas laisvinasi iš grandinių, graviūra, 1789 m.

Klausimai ir užduotys

1. Išvardykite Generalinius luomus sudariusias visuomenės grupes.
2. Nurodykite politinį, gamtinį ir ūkinį sunkumus, su kuriais XVIII a. antroje pusėje susidūrė Prancūzija. Paaiškinkite, kaip kiekvienas iš jų veikė Prancūzijos visuomenės gyvenimą.
3. Ko siekė Liudvikas XVI sušaukdamas Generalinius luomus? Paaiškinkite, kodėl tai nebuvo įprastas karaliaus žingsnis.
4. Kokius du dokumentus priėmė Nacionalinis konstitucinis susirinkimas? Paaiškinkite, kaip kiekvienas jų keitė Prancūzijos valdymą ir visuomenę.
5. Ar pritariate teiginiui, kad Generalinių luomų sušaukimas pradėjo Prancūzijos revoliuciją? Savo atsakymą pagrįskite.

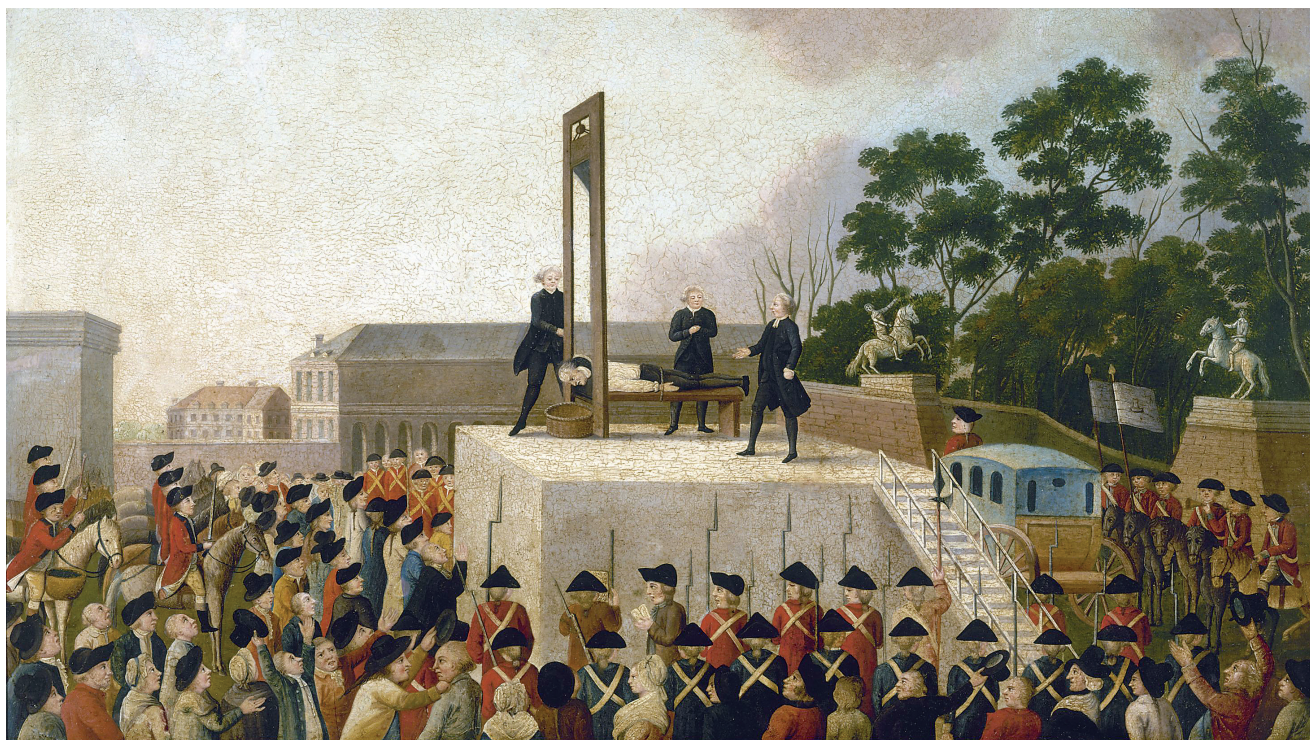
Prancūzijos Respublika ir monarchijos atkūrimas

1791–1792 m. Prancūzijoje kilo atvira nesantaika tarp **rojalistų** ir **revoliucionierių**. Liudvikas XVI negalėjo susitaikyti su vykstančiais pokyčiais ir, žinoma, savo galios apribojimu. Jis ieškojo užsienio monarchų ir monarchijos šalininkų išseivių paramos. Vis dėlto jis buvo priverstas prisiekti ir patvirtinti 1791 m. rugsėjį Nacionalinio konstitucinio susirinkimo priimtą Konstituciją. O tuo metu Austrija ir Prūsija pareiškė, kad ruošiasi ginti Liudviko XVI kaip Prancūzijos monarcho teises, ir paskelbė Prancūzijai karą. 1792 m. į karo grėsmę atsiliepė Prancūzijos visuomenė, pasiryžusi ginti savo per pastaruosius kelerius metus iškovotas teises. Prancūzų pasipriešinimas tapo visuotinis, todėl link Paryžiaus judančią svetimą kariuomenę pavyko sustabdyti. Smarkiausi Prancūzijos karaliaus priešininkai suėmė ir įkalino Liudviką XVI. Visoje šalyje buvo suimti tūkstančiai rojalistų, jiems buvo įvykdyta mirties bausmė. Tokiomis aplinkybėmis vis didesnę įtaką įgavo respublikos šalininkai. 1792 m. rudenį buvo išrinktas Nacionalinis konventas, kuris panaikino vos metus gyvavusią konstitucinę monarchiją ir Prancūziją paskelbė **respùblika** (11.5 pav.). Tai reiškė, kad valstybėje neliko karaliaus institucijos. Išorės priešus Prancūzija atrėmė vadovaujama Nacionalinio konvento.

Tuo metu iškilo **jakobinai** – kraštutinių pažiūrų respublikos šalininkų politinė grupė. Nacionaliniame konvente jakobinai reikalavo nutraukti visus ryšius su karaliumi ir Prancūzijos kaip monarchijos praeitimi. 1792 m. pabaigoje buvo rasti slapsti Liudviko

11.5 pav. 1792 m. Pirmoji respublika pakeitė buvusią Prancūzijos politinę santvarką monarchiją. Nors Pirmoji respublika gyvavo tik iki 1804 m., jos laikais sukurta trispalvė, išreiškianti respublikos dvasią ir šūkį „Laisvė – lygybė – brolybė“, iki šių dienų išliko kaip pagrindiniai Prancūzijos Respublikos ženklai, graviūra, 1793 m.

11.6 pav. Prancūzijos karaliaus Liudviko XVI mirties bausmės įvykdymas 1793 metais, XVIII a. pab.

I skyrius

II skyrius

III skyrius

XVI a. laiškai, kurie patvirtino, kad jis žinojo apie veiksmus, nukreiptus prieš revoliucionierių siekį reformuoti valstybę. 1793 m. pradžioje Nacionalinis konventas tai įvertino kaip valstybės išdavystę ir priėmė sprendimą nuteisti karalių mirties bausme (11.6 pav.). Mirties bausmės karaliui įvykdymas sukėlė Europos monarchų nepasitenkinimą ir dar vieną karų su Prancūzija bangą. Tačiau kraštutinių pažiūrų jakobinai ir jų vadovas **Maksimiljenas Robespjeras** (Maximilien Robespierre, 1758–1794) buvo nusiteikę labai ryžtingai (11.7 pav.).

Jų tikslas buvo išsaugoti revoliucijos laimėjimus, todėl jie telkė pajėgas užsienio šalių puolimui atremti. Vis dėlto įtampa tarp skirtingų politinių grupuočių ir nepasitenkinimas visuomenėje vedė į suirutę šalyje. Tačiau jakobinus dėl jų kraštutinių siekių didinti mokesčius turtingiems kilmingiesiems ir tvarkyti kainas rėmė skurdžiausia visuomenės dalis – sankiulotai. Būtent todėl jiems pavyko įveikti savo politinius priešininkus nuosaukiuosius žirondistus. Užėmę valdžią, M. Robespjeras ir jo vadovaujami jakobinai ėmėsi smurto (įkalinimo, žudymo) prieš asmenis, nepritariančius jų kraštutinėms pažiūroms. Dėl tokios jakobinų savivalės ir prievartos, nukreiptos prieš Bažnyčią ir turtinguosius, kilo ir didėjo visuomenės nepasitenkinimas, kol 1794 m. vasarą M. Robespjeras ir jo artimiausi bendražygiai buvo suimti ir giljotinuoti – jiems buvo nukirstos galvos.

Taip baigėsi daugiau nei metus (1793–1794) jakobinų vykdytas smurtas. 1795 m. susirinkęs Nacionalinis konventas priėmė naują konstituciją, kurioje buvo

išsaugotas valdžios padalijimas. Konstitucijoje, be Tarybos, kuriai patikėjo įstatymų leidžiamąją valdžią, buvo numatyta penkių ministrų **Direktorijs**, kuriai patikėjo vykdomąją valdžią. Prancūzijos Respublikos laikotarpis (1795–1799), kai veikė ši pagrindinė vykdomosios valdžios institucija, buvo pavadintas jos vardu. Šis Prancūzijos revoliucijos tarpsnis nebuvo toks neramus kaip ankstesnis, tačiau pasižymėjo politinėmis kovomis ir skirtingų politinių grupuočių nesutarimais. Vėl atsinaujino politinė kova tarp rojalistų ir respublikonų. Tačiau didžiausią rūpestį ėmė kelti Direktorijos siekis primesti savo valią valstybės valdyme ir išplėsti savo valdžią perimant dalį įstatymų leidžiamosios valdžios, Tarybos, pareigų. Ši padėtis puikiai atskleidžia vieną pagrindinių revoliucinio laiko bėdų: kurios nors vienos politinės grupės ar institucijos pastangas gauti viršų politinėje santvarkoje. Tad pagrįsti respublikos politinę tvarką konstitucija ir valdžios padalijimu iš tikrųjų buvo sudėtinga. Politinė santvarka, valstybė ir visuomenė nuolat buvo purtomos neramumų. Būtent valdant Direktorijai iškilo prancūzų karinėje išvykoje užsienyje, Egipte, pasižymėjęs karvedys **Napoleonas Bonapartas** (1769–1821). Jį rėmė buržuazija, kuri norėjo pastovumo ir bijojo, kad valstybėje vėl gali iškilti kraštutinių pažiūrų politinių grupuočių. Pasinaudojęs eiliniaus neramumais ir remiamas įvairių karinių bei politinių veikėjų, 1799 m. Napoleonas Bonapartas įvykdė karinį perversmą ir užėmė valdžią. Direktorija atsistatydino. Netrukus jis įvedė diktatūrą, o 1804 m. pasiskelbė imperatoriumi Napoleonu I. Prancūzija vėl tapo monarchija.

Pirmoji Prancūzijos respublika gyvavo tik dvylika metų, tačiau per revoliuciją pradėtos kurti institucijos, idėja padalyti valdžią ir supratimas, kad tauta turi turėti politines ir pilietines teises, išliko. Net ir kai Napoleonas Bonapartas tapo imperatoriumi, Žmogaus ir piliečio teisių deklaracijoje įtvirtintos nuostatos – lygybė prieš įstatymą, teisė į saviraišką, prigimtinės teisės – buvo išsaugoti ir įrašyti į garsųjį Napoleono, arba Civilinį, kodeksą. Tai reiškė, kad iki revoliucijos buvusios luominės privilegijos nebegrįžo. Šimtmečius gyvavusi luominė visuomenės santvarka, su kuria buvo tiesiogiai susijusi ir politinė santvarka, pradėjo aižėti. Per revoliuciją galutinai įsitvirtinusi samprata, kad būtent tauta yra aukščiausios valstybės valdžios turėtoja, o piliečiai priima politinius sprendimus ir patys sprendžia dėl savo likimo, ilgainiui tapo ateities demokratinių valstybių konstitucijų pagrindu (D šaltinis). Prancūzijos revoliucijos išplėtos ir pradėtos diegti politinės ir visuomeninės idėjos XIX a. Europoje ir kituose žemynuose įgaus dar didesnę reikšmę, o revoliucijos pradžioje atsiradęs šūkis „Laisvė, lygybė, brolybė“ taps ateities revoliucijų įkvėpimo ir siekių šaltiniu.

11.7 pav. Maksimiljeno Robespjero portretas, litografija, XIX a. pr.

Klausimai ir užduotys

1. Apibūdinkite 1789–1792 m. Prancūzijos tarptautinę padėtį prasidėjus revoliucijai.
2. Paaiškinkite, kodėl jakobinai vadinami kraštutinių pažiūrų politine grupe.
3. Kaip Europos monarchinės valstybės reagavo į karaliaus Liudviko XVI nukirsdinimą? Kaip manote, kodėl būtent taip?
4. Paaiškinkite, kodėl jakobinai valdė Prancūziją tik vienus metus. Nurodykite ne mažiau kaip tris esminius jų valdymo bruožus.
5. Kokia buvo esminė Prancūzijos bėda Direktorijos laikotarpiu? Paaiškinkite, kaip tai kenkė valstybės raidai.

TYRINĖKITE!

Jakobinų valdymo metais šalyje buvo įvestas naujas kalendorius. Raskite atsakymus į pateiktus klausimus:

- Nuo kokio įvykio buvo skaičiuojami metai?
- Kokie mėnesiai buvo šiame kalendriuje?
- Kuo skyrėsi jakobinų revoliucinis ir Grigaliaus kalendoriai?
- Į paieškos internete langelį įrašykite „French Republican Calendar“ ir apskaičiuokite, kokia šiandien būtų diena, jei galiotų šis kalendorius.

Darbas su šaltiniais**A ŠALTINIS****XVIII a. vidurio prancūzų filosofas ir rašytojas Šarlis Lui de Monteskjė apie naujos politinės santvarkos galimybes**

Meilė respublikai, kurioje yra demokratija, yra meilė demokratijai, o meilė demokratijai yra meilė lygybei. Be to, meilė demokratijai yra meilė nuosaikumui. Kiekvienas turi naudotis vienoda gerove ir nauda, todėl kiekvienas turi patirti tokius pat malonumus ir puoselėti tokias pat viltis kaip kiti, o tai įmanoma tik esant visuotiniam nuosaikumui.

Meilė lygybei demokratijoje riboja garbės troškimą vienu noru, viena laime – pasitarnauti tėvynei svarbesniais nei kitų piliečių darbais. Visi negali būti jai naudingi, bet vis tiek turi būti jai naudingi. Piliečiai jau nuo savo gimimo neatlygintinai skolingi tėvynei.

Tokiu būdu patys skirtumai ten išplaukia iš lygybės principo, išplaukia netgi tuomet, kai tas principas, matyt, visai išnyksta, kai talentas paima viršų ar kai tarnaujant lydi sėkmė.

Meilė nuosaikumui demokratijoje riboja siekį trokšti turėti visa, kas reikalinga šeimai, o perteklių skatina atiduoti tėvynei. Turtai duoda valdžią, iš kurios pilietis negali turėti sau naudos, nes jis taptų nelygus kitiems piliečiams. Ji teikia privalumų, kuriais jis taip pat negali naudotis, nes taip pažeistų lygybę. <...>

Didžiausia meilė lygybei ir nuosaikumui pasiekama ta pačia lygybe ir nuosaikumu žmonių, gyvenančių visuomenėje, kur šie dalykai įteisinti įstatymais.

Monarchijose ir despotiškose valstybėse niekas nesiekia lygybės; netgi mintis apie tai niekam nebuvo atėjusi į galvą; ten kiekvienas trokšta būti išaukštintas. Pačios žemiausios padėties žmonės trokšta pakilti todėl, kad galėtų viešpatauti ir valdyti kitus.

Charles Louis de Montesquieu, *Apie įstatymų dvasią*, iš prancūzų k. vertė V. Malinauskienė, Vilnius: Mintis, 2005, p. 44–45.

Klausimai ir užduotys

1. Nurodykite Š. L. de Monteskjė aprašomą valstybės valdymo būdą.
2. Kuo skiriasi istorijos šaltinyje aprašytas valdymo būdas nuo tuo metu Europoje vyravusio valdymo būdo?
3. Apibūdinkite tris šaltinyje minimus aprašomo valdymo būdo privalumus.
4. Šaltinio autorius naują valdymo būdą lygina su monarchija ir despotizmu. Nurodykite šių valdymo būdų blogybes, aprašomas šaltinyje.

B ŠALTINIS**Ištrauka iš 1789 m. rugpjūčio 26 d. priimtų Žmogaus ir piliečio teisių deklaracijos**

Prancūzų tautos Atstovai, išrinkti į Nacionalinį Susirinkimą, apsvaistę, kad Žmogaus teisių nežinojimas, užmarštis ar jų paniekimas yra vienintelės visuomenės negerovių ir Valstybės sugedimo priežastys, nusprendė iškilmingoje Deklaracijoje įtvirtinti prigimtines Žmogaus teises, kurios jokių būdu ir niekaip negali būti panaikintos ir yra šventos. Todėl ši Deklaracija yra skirta visiems visuomenės nariams ir nuolat jiems primena jų teises ir pareigas. Todėl kiekvieną akimirką visi valdžią – tiek įstatymų leidžiamosios, tiek vykdomosios – sprendimai turi atitikti bet kokios politinės institucijos veiksmų tikslus ir privalo būti gerbiami. Todėl visi piliečių reikalavimai, nuo šiandien įtvirtinti kaip pamatiniai ir neginčijami, visiems laikams išsaugomi Konstitucijoje ir tarnauja visų gerovei.

Dėl to Nacionalinis susirinkimas pripažino ir skelbia su visa jam suteikta galia šias Žmogaus ir Piliečio teises.

1. Žmonės gimsta ir gyvena laisvi ir lygių teisių. Visuomeninių skirtumų gali atsirasti tik tuo atveju, jei jie naudingi visuomenei.

2. Kiekvienos politinės organizacijos tikslas saugoti prigimtines ir neatšaukiamas Žmogaus teises. Šios teisės yra: laisvė, nuosavybė, saugumas, pasipriešinimas priespaudai.

3. Esminga tai, kad Aukščiausia Valdžia priklauso Tautai. Jokia [politinė] organizacija, joks individas neturi teisės į valdžią, jei ji tiesiogiai nekylo iš Tautos. <...>

5. Įstatymais galima drausti tik tuos veiksmus, kurie kenksmingi Visuomenei. Visa tai, kas nedraudžiama įstatymų, yra leidžiama ir niekas negali būti verčiamas daryti tai, ko nenurodo įstatymas.

6. Įstatymas išreiškia visuotinę valią. Visi Piliečiai turi teisę asmeniškai ar per savo Atstovus dalyvauti įstatymų priėmimo. Ginantys ir draudžiantys įstatymai privalo būti vienodi visiems. Visi Piliečiai yra lygūs prieš įstatymus ir turi vienodą teisę būti renkami ir eiti bet kokias viešas pareigas bei gauti titulus tik pagal jų gebėjimus, dorybes ir talentus.

Iš prancūzų k. vertė V. Volungevičius, pagal <https://www.legifrance.gouv.fr/contenu/menu/droit-national-en-vigueur/constitution/declaration-des-droits-de-l-homme-et-du-citoyen-de-1789>

Klausimai ir užduotys

1. Kuri institucija priėmė Žmogaus ir piliečio teisių deklaraciją?
2. Kam skirtos šio dokumento nuostatos?
3. Nurodykite tris svarbiausius, jūsų manymu, Deklaracijos teiginius. Kodėl jie buvo svarbūs priimant šį dokumentą?
4. Apibūdinkite Deklaracijos reikšmę to meto Prancūzijos visuomenei.
5. Kurios šio dokumento nuostatos svarbios ir mūsų dienomis? Paaškindite, kodėl taip manote.

C ŠALTINIS

Ištrauka iš 1791 m. Prancūzijos konstitucijos

Ižanga. III. Apie valdžią

1. Aukščiausia valdžia yra viena, nedalijama, neperleidžiama ir neatimama. Ji priklauso Tautai. Jokia visuomenės grupė, joks individas negali jos pasisavinti.

2. Tauta, iš kurios vienos kyla visa valdžia, negali ja niekaip kitaip naudotis, tik ją perduodama. Prancūzijos konstitucinė santvarka yra atstovaujamoji: šie atstovai yra įstatymų leidžiamoji Institucija ir karalius.

3. Įstatymų leidžiamoji Valdžia yra perduodama Nacionaliniam Susirinkimui, kurį sudaro laikini atstovai, laisvai renkami liaudies. Ji naudojasi jai suteikta valdžia priimdama įstatymus, kuriuos turi tvirtinti karalius. Būdas, kaip visa tai turi būti įvykdoma, aprašomas toliau.

4. Valstybė yra monarchija: vykdomoji Valdžia yra perduodama karaliui, kuris ja naudotis turi vadovaudamasis jam suteikta teise, remdamasis ministrais ir kitais atsakingais įgaliotais asmenimis. Būdas, kaip visa tai turi būti įvykdoma, aprašomas toliau.

5. Teisminė Valdžia yra suteikiama teisėjams, kuriuos tam tikram laikui renka liaudis.

Iš prancūzų k. vertė V. Volungevičius, pagal <https://www.conseil-constitutionnel.fr/les-constitutions-dans-l-histoire/constitution-de-1791>

D ŠALTINIS

Prancūzų istorikas Žakas Godešo apie padėtį Prancūzijoje prieš revoliuciją ir per revoliuciją įvykusį esminį valstybės ir visuomenės pokytį

Monarchija turbūt pati galėjo suteikti Prancūzijai konstituciją, kurios ji reikalavo. Tačiau visos nuo 1750 m. išbandytos struktūrinės reformos dėl privilegijuotų luomų pasipriešinimo buvo nesėkmingos. Būtent todėl daugiau nebeliko jokios vilties, kaip tik 1789 m. Generalinių luomų įvykdyta revoliucija. Didžioji dalis tų, kurie rinko savo atstovus į Generalinius luomus, <...> galvojo, kad pirmoji Generalinių luomų užduotis turėtų būti konstitucijos parengimas. Tačiau ši žodį ne visi suprato vienodai. Konservatoriams tai turėjo būti rašytinis dokumentas, kuriame būtų darniai surašyti pamatiniai karalystės įstatymai nekeičiant monarchijos esmės. Revoliucionieriams ar patriotams jis reiškė visiškai naują valstybę, pagrįstą protu, kurioje piliečiui suteikiamos visos teisės, o senosios privilegijos panaikinamos.

Senajoje Prancūzijos valstybėje valstybės samprata gyvavo, tačiau dažnai ji buvo siejama su asmeniu, kuris ir buvo suverenas. „Valstybė – tai aš“, – sakė Liudvikas XIV. <...> XVIII a. antros pusės politikos teoretikai valstybės sampratai suteikė vis daugiau turinio. Valstybė yra aukščiau valdančiųjų ir valdomųjų. Tačiau kas yra

valdomieji? Tai yra tauta. Senojoje Prancūzijoje buvo kalbama apie tautą, tačiau omenyje buvo turimi luomai su jų laisvėmis, atleidimais nuo mokesčių ir privilegijomis. Filosofams, pirmiausia Ruso sekėjams, <...> tauta buvo suverenas, ji buvo aukščiau karaliaus. Tauta per savo atstovus turi kurti konstitucinį įstatymą. Konstitucija, reprezentuojanti tautos valią, kyla iš tautos kaip suvereno ir karalius turi ją pripažinti. <...>

Tačiau 1789 m. Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija Prancūzijos konstitucijai suteikė išskirtinę vertę. Tik pagal šią Deklaraciją gali būti vertinamos visos buvusios ir būsimos konstitucijos. Taip pat galime svarstyti visas kitų pasaulio šalių konstitucijas vertindami pagal tai, kokią svarbą jos teikia toms teisėms, kurias 1789 m. paskelbė Prancūzijos tautos atstovai.

Iš prancūzų k. vertė V. Volungevičius, pagal *Les Constitutions de la France depuis 1789, présentation* par Jacques Godechot, Paris: Garnier-Flamarion, 1970, p. 6–8.

Klausimai ir užduotys

1. C ir D šaltiniuose kalbama apie Prancūzijos konstituciją. Paaiškinkite, kuo reikšmingas šis dokumentas.
2. Kam pagal 1791 m. konstituciją buvo suteikta aukščiausia valdžia Prancūzijoje? Atsakymą pagrįskite dokumento medžiaga.
3. 1791 m. konstitucijoje matome iškeliant valdžios padalijimą. Išvardykite dokumente įtvirtintas valdžios dalis ir jų institucijas.
4. Kokį valstybės valdymo būdą Prancūzijoje įtvirtino 1791 m. konstitucija?
5. Kodėl, anot Ž. Godešo (D šaltinis), iki 1789 m. prasidėjusios revoliucijos Prancūzijoje taip ir nebuvo priimta konstitucija?
6. 1789 m. darbą pradėjusiuose Generaliniuose luomuose požiūriai į konstituciją išsiskyrė. Nurodykite ir apibūdinkite du požiūrius.
7. Kaip per revoliuciją Prancūzijoje pasikeitė požiūris apie tautą? Kaip manote, kodėl įvyko šis pokytis? Savo nuomonę pagrįskite.
8. Kuris dokumentas, anot Ž. Godešo (D šaltinis), sustiprino 1791 m. konstitucijos vertę? Paaiškinkite, kodėl autorius taip mano.

Sąvokos

Direktoriја – 1795–1799 m. Prancūzijos Respublikos aukščiausia vykdomosios valdžios institucija ir šio laikotarpio respublikos valdymo būdas. Ją sudarė penki ministrai. Dėl politinės suirutės valstybėje ir korupcijos Direktorija prarado politinę įtaką ir buvo nuversta Napoleono Bonaparto, į kurį viltis dėjo pastovumo šalies ūkyje siekianti buržuazija.

Jakobinai – kraštutinių pažiūrų Prancūzijos revoliucijos politinė grupė, 1792–1794 m. turėjusi didžiausią įtaką, siekusi respublikos politinės santvarkos. Būtent dėl jų spaudimo buvo giljotinuotas Prancūzijos karalius Liudvikas XVI. Beatodairiškai siekdami įtvirtinti respubliką, pradėjo dorotis su savo politiniais priešininkais. Galiausiai jie ėmė vykdyti visuotinį terorą, kelti mokesčius turtingiesiems, persekioti Bažnyčią.

Konstitucija – pamatinis valstybės įstatymas, apibrėžiantis, kam priklauso aukščiausia valdžia, nustatantis valstybės valdymo būdą, santykį tarp valdžios institucijų, piliečių teises ir pareigas. Pagal 1791 m. Prancūzijos konstituciją aukščiausia valdžia priklausė tautai, buvo įtvirtintas valdžios padalijimas.

Prancūzijos revoliucija – Prancūzijos istorijos laikotarpis (1789–1799), kai buvo siekiama pertvarkyti per šimtmečius įsitvirtinusią politinę ir visuomeninę santvarką. Ji prasidėjo sušaukus Generalinius luomus, kurie pasiskelbė Nacionaliniu konstituciniu susirinkimu (Steigiamuoju susirinkimu) ir priėmė Žmogaus ir piliečio teisių deklaraciją. Baigėsi panaikinus Direktoriją ir į valdžią atėjus Napoleonui Bonapartui.

Respublika – valstybės valdymo būdas, kai valdžią, savo atstovus į pagrindinę įstatymų leidžiamąją instituciją renka tauta, balsavimo teisę turintys piliečiai. Pirmąją Prancūzijos respubliką paskelbė Nacionalinis konventas 1792 metais. Ji gyvavo iki 1804 m., tada Napoleonas Bonapartas tapo imperatoriumi Napoleonu I, o Prancūzija vėl tapo monarchija.

Revoliucionieriiai – per Prancūzijos revoliuciją iš gana skirtingų srovių susikūrusi nevienalytė politinė grupė, pasisakiusi ir kovojusi už valstybės ir visuomenės reformas. Vykstant revoliucijai revoliucionierių tikslai ir kovos būdai įkūnyti juos esmingai kito. Garsiausi Prancūzijos revoliucijos revoliucionieriiai – jakobinai.

Rojalistai – politinės sampratos, kad valstybė yra karalystė su paveldima karaliaus valdžia ir valdančiąja dinastija, šalininkai.